

WPLYW UNIwersYTETU IM. A. MICKIEWICZA W POZNANIU NA ORGANIZACJĘ I ROZWÓJ ZIELONOGÓRSKIEGO ŚRODOWISKA NAUKOWEGO *

Powołanie Ośrodka Badawczo-Naukowego przy Lubuskim Towarzystwie Kultury poprzedziły długotrwałe przygotowania, z perspektywy dnia dzisiejszego może nieraz nieporadne, ale ambitne i trzeba przyznać realizowane bardzo konsekwentnie. W wielu przypadkach brak kompetencji w tym zakresie rekompensowany był przyjaźnią i życzliwością pracowników naukowych Uniwersytetu Poznańskiego, którzy na szeregu naradach i posiedzeniach wypowiadali swe sądy o zielonogórskich poczynaniach w tym zakresie.

Szersze dyskusje w gronie przedstawicieli władz partyjnych i administracyjnych w sprawie organizacji życia naukowego na terenie województwa zielonogórskiego poczęły się toczyć już od momentu powstania Lubuskiego Towarzystwa Kultury rozumiejącego pilną potrzebę uchwycenia w ramy organizacyjne wszystkich rozproszonych starań i inicjatyw zmierzających do podejmowania problematyki naukowej związanej z potrzebami regionu. Już wówczas starano się korzystać z doświadczeń towarzystw w innych województwach, przede wszystkim ich działalności wydawniczej, gdyż tej dziedzinie poświęcały one najwięcej uwagi i środków finansowych. Gdańskie Towarzystwo Naukowe wydało w 1958 roku 158 arkuszy autorskich, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe w tymże 1958 roku wydało 65 arkuszy autorskich, a działalność wydawnicza Opolskiego Towarzystwa Naukowego wyrażała się w 50 arkuszach.

Zwrócenie uwagi na działalność towarzystw z innych województw Ziemi Zachodnich i Północnych zrodziło się z chęci podążania tymi samymi śladami z równoczesnym przeświadczeniem, że nasze województwo w wielu dziedzinach kultury i nauki w stosunku do innych województw jest wyraźnie zapóźnione.

* Niniejszy artykuł odnosi się w całości do pierwszych lat działalności Towarzystwa. W chwili obecnej zmianie uległa struktura Towarzystwa, powołano Wydział Nauk Matematyczno-Fizyczno-Chemicznych, powstały nowe komisje i zespoły, powiększyła się liczba członków, wzrosła ilość wydawnictw, a wraz z powstaniem ośrodka akademickiego zmieniła się jego funkcja.

Właśnie w latach 1957 i 1958, a więc w czasach gdy nastąpił wyraźny wzrost w zakresie działalności wydawniczej, jedynie ta właśnie forma pracy towarzystw, według opinii zielonogórskich organizatorów życia naukowego, mogła się stać przedmiotem uzasadnionej dumy i miernikiem twórczych możliwości środowiska.

W takiej atmosferze słowa prof. dra Michała Sczanieckiego: „...stworzenie własnego środowiska naukowego może odbyć się jedynie poprzez wydanie prac młodych naukowców zielonogórskich, jako jednej z dróg do wychowania sobie własnej kadry miejscowych naukowców środowiskowych...”, wypowiedziane na naradzie w dniu 22 marca 1958 roku w Zielonej Górze, wobec przedstawicieli KC PZPR, KW PZPR, Polskiej Akademii Nauk i najwyższych władz administracyjnych województwa, stały się cenną wskazówką do programu działania Lubuskiego Towarzystwa Kultury.

W pierwszym okresie postulowano powołanie Lubuskiego Instytutu Naukowego, którego podstawowym celem miała być praca naukowa i działalność wydawnicza. Przyjął się nawet skrót LIN, który na przełomie lat 1958 - 1962 prawie na stałe zagościł na antenie Rozgłośni Polskiego Radia w Zielonej Górze, a hasło „Lubuska droga do Instytutu” stało się w „Nadodrzcu” powodem do wielu żarliwych wystąpień środowiskowych. „Gazeta Zielonogórska” rozwiązanie tych spraw widziała poprzez utworzenie punktów konsultacyjnych, a w przyszłości własnej wyższej uczelni.

Doświadczenia wynikłe z dyskusji i przemyśleń, gdyż kadry naukowej stale nie było, przedstawiono jesienią roku 1960 prof. drowi Władysławowi Markiewiczowi na którymś z kolejnych posiedzeń Rady Lubuskiego Towarzystwa Kultury w Zielonej Górze. Do tej dyskusji niejednokrotnie wracano w następnych latach, nazywano ją nawet „kubłem zimnej wody na twórczy entuzjazm”, lecz słowa prof. dra Władysława Markiewicza „...gdyby ze 100 kandydatów do pracy naukowej za 5 - 6 lat wyrosło 5 lub 10 doktorów, byłby to dla Waszego środowiska sukces dający realne szanse dla własnej organizacji naukowej...” stały się powodem, że pod tym kątem przede wszystkim poszły dalsze zamierzenia organizacyjne LTK.

Można je ogólnie scharakteryzować jako nawiązywanie kontaktów z naukowcami Poznania, Wrocławia i Warszawy w celu uzyskania konkretnej pomocy w zakresie opieki nad własną kadrami, rejestrację dotychczasowych publikacji o Ziemi Lubuskiej i starania, aby tego typu publikacje powstawały w naszym regionie.

Dnia 21 marca 1962 roku Prezydium Lubuskiego Towarzystwa Kultury przedłożyło projekt powołania Ośrodka Badawczo-Naukowego w Zielonej Górze kierownictwu KW PZPR i przewodniczącemu Prezydium WRN. Projekt przewidywał obok wielu spraw organizacyjnych współ-

pracę z towarzystwami i instytutami na ziemiach zachodniej i północnej Polski. Celem Ośrodka miała być praca naukowa nad problematyką Ziemi Lubuskiej ze szczególnym uwzględnieniem socjologii, historii i historii współczesnej, etnografii, ekonomii, geografii, niemcoznawstwa i nauk technicznych.

W pierwszych dniach kwietnia 1962 roku całość sprawy zreferowano I Sekretarzowi KW PZPR w Zielonej Górze i wiceprzewodniczącemu Prezydium WRN — decernentowi do spraw kultury.

W dniu 8 kwietnia 1962 roku powołano Ośrodek Badawczo-Naukowy przy LTK z wydzielonym budżetem, będącym jednakże na koncie Towarzystwa.

Od 1 czerwca 1962 roku zatrudniono sekretarza tegoż Ośrodka. Kolejne liczne dyskusje dotyczyły profilu naukowego i możliwości pracy naukowej, gdyż jak życie nas uczy od projektu do realizacji droga nie zawsze jest prosta i bez komplikacji. Trudności natury merytorycznej wynikały z konieczności realizacji statutowych założeń LTK.

Trudno się powstrzymać od tego, aby nie przytoczyć podstawowych problemów, które musiały być rozwiązane od samego początku. Ośrodek był formalnie związany z działalnością Towarzystwa go powołującego. Lubuskie Towarzystwo Kultury miało już w tym czasie doświadczenie w pracy społecznej na szerokim froncie. Do zadań statutowych LTK należało otoczenie opieką i pomoc tym wszystkim, którzy zajmowali się sprawami regionu.

Ośrodek Badawczo-Naukowy wyposażono także w tę funkcję. Ambitne plany Ośrodka i kontakty naukowe wykluczały możliwość publikacji dyskredytujących od samego początku rangę nowo utworzonej placówki. Ten punkt widzenia znalazł szczególne poparcie wśród członków Prezydium LTK zajmujących się działalnością naukową. W Ośrodku postanowiono przede wszystkim oprzeć się, przed wydaniem pozycji drukiem, tylko i wyłącznie na dwóch opiniach wydawniczych samodzielnych pracowników naukowych. Ta praktyka zadecydowała o tym, że nawet w początkowej działalności wydawniczej Ośrodka nie popełniono błędów. Dla informacji podaje się, że pierwszą pozycją wydaną przez Ośrodek była praca Henryka Piotrowskiego pt. „Przestępczość wśród nieletnich i jej przyczyny”, zaopiniowana do wydania przez prof. dra Tadeusza Cypriana i doc. dr Krystynę Daszkiewicz, pod redakcją doc. dr K. Daszkiewicz.

W tym czasie w Ośrodku opracowano projekt uchwały powołującej LTN i zwrócono się do prof. dra Jana Wąsickiego z prośbą o uwagi do tego projektu. Oddajemy głos dokumentowi z 6 lutego 1963 roku. Cytuję fragmenty: „...podstawowym zadaniem, to umożliwienie organizacyjne kształcenia własnej kadry naukowej (...) przy pomocy samodzielnych

pracowników naukowych. Proponuję w związku z tym zmianę tytułu na „Uchwała w sprawie rozwoju badań naukowych w województwie zielonogórskim i kształcenie kadry naukowej dla tego celu”. (...) Wydaje mi się, że uchwale należy dać szerszy zakres chociażby nie od razu obecnie mógł być on realizowany. Nie trzeba chyba używać w uchwale zwrotu „potencjalnym naukowcom”, a nie obawiać się i pisać — miejscowym pracownikom naukowym”.

Organizatorzy życia naukowego zdawali sobie sprawę z faktu, że natrafili na sprzyjający klimat i daleko idącą dobrą wolę ówczesnego rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W miesiąc później Komitet Wojewódzki PZPR powołał specjalną komisję do spraw stanu i perspektyw badań naukowych w województwie zielonogórskim. Komisja ta wyłoniła osiem problemowych zespołów roboczych. Zespoły te zapoznały się z tematyką naukową Ziemi Lubuskiej podejmowaną w Poznaniu przez UAM (Katedry Pedagogiki i Historii oraz Zakład Historii Sztuki), Wyższą Szkołę Ekonomiczną, Instytut Zachodni, Politechnikę Poznańską, Wyższą Szkołę Rolniczą, Pracownię Fizjograficzną „Geoprojekt” i Okręgową Dyрекcję PKP. Ponadto podobne rozeznanie przeprowadzono we Wrocławiu (WSR, Uniwersytet), w Warszawie (Uniwersytet, Politechnika, Państwowy Instytut Sztuki, Instytut Pedagogiki, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych, Instytut Naukowy Organizacji Pracy oraz w niektórych zakładach Polskiej Akademii Nauk), w Politechnice Szczecińskiej i Archiwum Wojewódzkim w Szczecinie, w Uniwersytecie Łódzkim i gorzowskim Instytucie Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa. Komisja dokonała ogromnej pracy i z analizy jej wyników doszła do wniosku, że dotychczasowe badania nad problematyką wojewódzką są przyczynkowe i fragmentaryczne. Jeden z postulatów komisji przedstawiony do realizacji Ośrodkowi Badawczo-Naukowemu brzmiał: „Ośrodek winien kontynuować rozpoczęte prace w oparciu o pomoc samodzielnych pracowników nauki, w pierwszym rzędzie Uniwersytetu Poznańskiego, równocześnie kontynuując szeroką współpracę ze wszystkimi ośrodkami w kraju. Ta forma współpracy winna w przyszłości doprowadzić do wykrystalizowania nowej formy organizacyjnej życia naukowego w naszym województwie. W tym celu należy uzyskać opinię i pozyskać do współpracy etatowych pracowników naukowych wyższych uczelni i instytutów naukowych”.

Lata 1962, 1963 upłynęły w atmosferze przygotowań do powstania Lubuskiego Towarzystwa Naukowego. Opinie na ten temat przygotowali profesorowie: Stanisława Zajchowska, Jan Wąsicki, Czesław Łuczak, Michał Sczaniecki. Programy badań naukowych dla poszczególnych zespołów zostały opracowane: przez prof. dra Jana Wąsickiego — dla zespołu historycznego, przez prof. dra Zdzisława Grota — dla zespołu szkolnictwa

i kultury, przez prof. dra Andrzeja Komara — dla zespołu prawa finansowego. Program badawczy dla zespołu pracującego nad problematyką historii i gospodarki opracował prof. dr Czesław Łuczak, dla psychologów — prof. dr Bolesław Hornowski, dla archeologów — doc. dr Bogdan Kostrzewski, dla geografów — prof. dr Stanisława Zajchowska, dla pedagogów — prof. dr Stanisław Michalski.

Programy prac dla innych zespołów opracowali także pracownicy naukowcy z Wrocławia i Krakowa. Rozrastający się Ośrodek Badawczo-Naukowy dostarczał coraz więcej problemów i kwestii do rozstrzygnięcia na bieżąco. Na posiedzeniu Rady Lubuskiego Towarzystwa Kultury w dniu 11 stycznia 1964 r. złożono sprawozdanie z działalności Ośrodka i przedłożono projekt utworzenia Lubuskiego Towarzystwa Naukowego. Znacznie wcześniej opracowano statut Towarzystwa i kilkakrotnie analizowano go w gronie pracowników nauki, władz partyjnych i administracyjnych.

Opinię o statucie i jego przydatności dla dalszych badań naukowych przedłożył prof. dr Jan Wąsicki. Analizując możliwości województwa zielonogórskiego i konfrontując je z działającymi w Polsce towarzystwami naukowymi prof. dr Jan Wąsicki wprowadził w swej opinii podział na towarzystwa o charakterze ogólnym i specjalistycznym.

W tym kryterium prof. dr Jan Wąsicki podkreślił, że w towarzystwach ogólnych jest miejsce dla rozwoju nauk humanistycznych, przyrodniczych, technicznych i medycznych, gdy tymczasem w towarzystwach specjalistycznych z zasady kładzie się główny nacisk na odrębność terytorialną np. Wrocławskie, Białostockie, Gdańskie, Koszalińskie, Bydgoskie czy Szczecińskie, gdy tymczasem specjalistyczne to określony zespół nauk np. Polskie Towarzystwo Chemiczne, Polskie Towarzystwo Historyczne czy Polskie Towarzystwo Ekonomiczne. W nazwach ogólnych z reguły występuje określający ich charakter przymiotnik „naukowe”, czego nie zawsze się przestrzega przy określaniu towarzystw specjalistycznych. Prof. dr Jan Wąsicki wydzielił także z tego podziału inne towarzystwa np. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, którego nazwa wynika z długoletniej tradycji, albo towarzystwo przyjaciół względnie miłośników regionu jak: Wschowskie Towarzystwo Kultury czy Towarzystwo Przyjaciół Lubniewic, których nazwa określa szeroki dostęp do działalności w ramach towarzystwa wszystkim miłośnikom regionu i nie zamyka pracy tych członków w jakiejś jednej formie.

Prof. dr Jan Wąsicki stwierdził przy tym, że proponowana przez środowisko nazwa Lubuskie Towarzystwo Naukowe, jak i działalność ośrodka odpowiadają ogólnie przyjętym w kraju normom w tym zakresie. Na podstawie informatora o towarzystwach naukowych, wydanego przez Biuro Prezydialne PAN w 1967 roku, mamy możliwość rekonstrukcji po-

wstawiania towarzystw naukowych na terenie całego kraju. Otóż 20% towarzystw powstało u progu XX wieku (wyjątek stanowi Płockie Towarzystwo Naukowe powstałe w 1820 r.), około 30% w okresie międzywojennym (z tego połowa tuż po pierwszej wojnie światowej), około 15% w latach 1945 - 1948 i ponad 35% po wydarzeniach październikowych w 1956 r. Towarzystwa te działają w sposób podobny, z tym, że pewne z nich charakteryzują się specyfiką wynikłą z konkretnych potrzeb czy też założeń programowych.

Dnia 22 lutego 1964 r. odbyło się założycielskie zebranie Lubuskiego Towarzystwa Naukowego. Przewodniczący Prezydium WRN Jan Lembas w swoim przemówieniu podkreślał, że Lubuskie Towarzystwo Naukowe mogło powstać jedynie z poparcia i opieki wyższych uczelni związanych z naszym regionem. W skład 13-osobowego Prezydium Lubuskiego Towarzystwa Naukowego weszło 4 pracowników naukowych z Poznania. W skład Prezydium LTN wybranego na II Walnym Zjeździe w dniu 25 października 1968 r., na 15 osób wchodzących w skład Prezydium 5 osób to naukowcy ze środowiska poznańskiego. Prezesem w obu kadencjach został prof. dr Jan Wąsicki.

W okresie pięcioletniej działalności Lubuskiego Towarzystwa Naukowego zmieniała się organizacyjna forma pracy Towarzystwa. Na Prezydium LTN w dniu 7 grudnia 1968 r. Prezes zaproponował zmiany w strukturze organizacyjnej, w wyniku czego uchwalono podział Towarzystwa na trzy wydziały:

- I. Wydział Nauk Społecznych
- II. Wydział Nauk Przyrodniczych
- III. Wydział Nauk Technicznych

Wydziały dzielą się na komisje, a te z kolei na zespoły. Prezydium Towarzystwa powołuje wydziały i komisje. Zespoły powoływane są przez władze wydziałów. W skład władz wydziału wchodzi od trzech do pięciu osób: przewodniczący, zastępca oraz trzech członków. Na czele każdej komisji stoi kierownik. Zespołami kieruje opiekun naukowy wspólnie z sekretarzem zespołu.

Najlepszym dowodem wkładu w organizację i rozwój naukowy naszego Towarzystwa niech będzie poniższe zestawienie, obrazujące udział poznańskiego środowiska naukowego w zielonogórskich przedsięwzięciach naukowo-badawczych.

	1966		1967		1968		1969	
	Razem	Wykl. UAM	Razem	Wykl. UAM	Razem	Wykl. UAM	Razem	Wykl. UAM
wyklady	45	35	48	46	54	42	67	53
konsultacje	41	36	43	38	47	42	70	60

W oparciu o tę konkretną pomoc dziewięciu członków Lubuskiego Towarzystwa Naukowego uzyskało w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu tytuły doktorskie. W wielu wypadkach tematy ich prac były związane z regionem i już tym samym odnotowano je w nauce polskiej jako problemy związane z zachodnimi ziemiami naszego kraju.

W historii kształtowania się polskiej świadomości o Ziemiach Zachodnich ogromną rolę zawsze odgrywało środowisko poznańskich naukowców. Kontakty Ziemi Lubuskiej z Wielkopolską były zawsze bardzo żywe. Odrodziły się natychmiast po przejściu ofensywy styczniowej. W 1945 r. rozpoczął się z granicznej Wielkopolski napływ osadników i organizatorów władz polskich na Ziemię Lubuską. Wraz z nimi na te ziemie wrócili ponownie ludzie nauki z Uniwersytetu Poznańskiego i Instytutu Zachodniego. Wrócili do pracy rozpoczętej już wcześniej a przerwanej w sposób brutalny wydarzeniami II wojny światowej. Ich wysiłek nie poszedł na marne. Ich zamierzenia stały się programem badawczym dla Lubuskiego Towarzystwa Naukowego.